

II 70787

MIROSLAV PREMROU:
POROČILO NOVOMEŠKEGA PROŠTA
ALBERTA PESLERJA O PLETERSKIH
USKOKIH IZ L. 1625.

POSEBNI ODTIS
IZ GLASNIKA MUZEJSKEGA DRUŠTVA ZA SLOVENIJO
L. X., 1929

LJUBLJANA, DECEMBRA 1929

TISK JUGOSLOVANSKE TISKARNE V LJUBLJANI

MIROSLAV PREMROU:
POROČILO NOVOMEŠKEGA PROŠTA
ALBERTA PESLERJA O PLETERSKIH
USKOKIH IZ L. 1625.

Poročilo novomeškega prošta Alberta Peslerja o pleterskih Uskokih iz l. 1625.

Priobčuje *Miroslav Premrou.*

Albert Pesler¹ je bil doma iz Gorice; oče mu je bil Andrej, a mati Julija de Bertis, sestra tržaškega vladike Ursina de Bertis², ki je bil zaupnik nadvojvode Ferdinanda. (poznejšega kralja F. II.) v Gradcu. Pod pokroviteljstvom ujca-vladike se je posvetil Albert Pesler duhovniškemu stanu, v katerem je hitro napredoval do stopnje škofovega generalnega vikarja v Trstu.

Po uјčevi smrti (avgusta 1620) se je Albert Pesler pobrinil za drugo službo. Potegoval se je za mesto prošta v Novem mestu na Kranjskem, ki je bilo izpraznjeno radi smrti Marka Kune-ja. Dobil ga je 11. maja 1622.³

¹ O Albertu Peslerju so pisali: Morelli C.: *Istoria della Contea di Gorizia*. Gorizia. 1855. III. 319. — Czörnig C.: *Das Land Görz u. Gradiska*. Wien. 1873. 890. — Vrhovec I.: *Zgodovina Novega Mesta*. Ljubljana. 1891. 222.

² O Ursinu de Bertis glej moјo: *Serie documentata dei Vescovi triestini dei secoli XV—XVIII*. v *Archeografo triestino* vol. XI. S. III. 245.

³ Koblar A.: *Drobtinice iz Furlanskih arhivov v I. M. K.* III. 103.

A. Pesler se je pečal z vprašanjem o cesarskih pravicah do oglejskega patrijarhata. Spisal je med drugim tudi spis: *De iuribus caesareis in Aquileiensem ecclesiam*. Predložil ga je kralju, ki se je močno zanimal za svoje oglejske pravice. Ta spis je obrnil pozornost vladarjevo na osebo Alberta Pesler-ja takó, da mu je poveril zastopstvo svojih oglejskih interesov na papeškem dvoru.

S poverilno listino od 10. junija 1623⁴ je Ferdinand II. poslal A. Peslerja na papeški dvor, da skupno s kraljevim poslanikom, knezom Savelli, ukrene potrebno, da prodrejo cesarski nameni gledé oglejskega patrijarhata.

Tozadevno Peslerjevo delovanje nas dalje ne zanima, le toliko bodi povedano, da si je s svojim nastopom nakopal nasprotstvo cerkvenih krogov s papežem na čelu, radi česar njegovo delovanje ni obrodilo uspeha. Z malimi presledki je ostal v Rimu do svoje smrti, kjer je preminul prve dni novembra leta 1628., kakor moremo posneti iz nekega pisma dd. Rim 11. XI. 1628⁵, v katerem stoji, da je pred štirimi ali petimi dnevi umrl prošt A. Pesler.

Za časa svojega bivanja v Rimu je imel prošt Pesler priliko, da poroča tudi o Uskokih, ki so se naselili na »pleterskih gorah«, kar so v Rimu izpremenili v »Monte Feletrio«. Govori o njih v poročilu, ki je naslovljeno na kard. Melhijora Klesla, kakor tudi v svoji »nota di mancamenti e disordini«.

Prvo poročilo je bilo doslej neobjavljeno ter ga zato ne omenjata naj-novejša spisa o Uskocih, to je: dr. J. Mal-ov v publikacijah srpske akademije v Beogradu in dr. J. Šimrak-ov v zagrebški »Bogoslovski Smotri« za leto 1924. in 1925.,⁶ med tem ko govori in prinaša obširen ekscerpt o »nota di mancamenti« J. Vrhovec v svoji Zgodovini Novega mesta.⁷

Sicer priobčuje dr. Šimrak na str. 314, 315 »Bogoslovske Smotre«, 1925, dve listini, ki sta v tesni zvezi s Peslerjevim poročilom, a je prezrl Peslerjevo poročilo, ki je bilo podlaga razprave kongregacije de propaganda fide v seji dne 6. februarja 1626, katere sejni zapisnik prinaša in katere posledica je bilo pismo od 14. februarja 1626, ki ga je omenjena kongregacija pisala radi Usko-

⁴ Vatik. tajni arhiv: Fondo Borghese III. 68 Bz, f. 21.

⁵ Vatik. biblioteka: Fondo Barberini lat. 7061. Nr. 33: »... il preposito Pesler, morì quattro o cinque giorni sono qui in Roma havendo patito prima di dolori colici e poi dato in febre maligna.« — Prim. tudi H. Kiewning: *Nuntiatur Palotio*. Berlin. 1895. I.

⁶ Dr. J. Mal, *Uskočke seobe i slovenske pokrajine* (Naselja i poreklo stanovništva, knj. 18). Beograd, 1924, str. 1—216. — Šimrak, *Povijest marčansko-svidničke eparhije i crkvene unije u jugoslavenskim zemljama*. — O prilici kaj točnejšega o tem spisu dr. I. Šmraka.

⁷ O Uskokih prinaša Vrhovec podatke iz te note na str. 225. Trdi, da se »je naselilo okoli Pletierij 30.000 Vskokov«, kar se ne ujema z Vatikansko noto, ki je v Biblioteki Vatik. Fondo Barberini lat. 7804. f. 51 sl., ter se glasi v odstavku za Uskoke z uvodom vred takole: *Nota die mancamenti e disordini che si ritrovano nelle provincie di Sua Maestà Casarea Stiria, Carinthia et Carniola, nelli contadi di Goritia et Cila, sottoposte alla Diocesi d'Aquileia per piu di 400 miglia; alli quali disordini per le ragioni (le quali si supplica Vostra Santità a degnarsi di leggere, per rinfrescarne la memoria) è necessario di rimediare, per ben publico, e salute di quelle anime, che passano il numerendi 800.000... L'anno 1562 gli Vscocchi scampati dal Turco, vennero ad habitare nelle montagne di Pletria, dove si ritroveranno fin 50.000 anime nella Diocesi d'Aequileia, delle quali, parte sono Schismatici, parte Catholici: ne fin hora sono sotto vescovo, non havendosi mai voluti sottoporre al Patriarca come Veneto, e dependente dela Republica; il cui nome non possono sentire: ne per altro che per mancamento d'un Patriarcha confidente, periscono quelle povere anime, le quali con grandissima facilità se ridurrebbono alla fede catholica, come di già molte volte Sua Maestà Cesarea ha ricercato modo di ridurre: e solamente per mancamento del Prelato non s'ha potuto effettuare; e Vostra Santità hà da sapere, ch' in tutte quelle parti, l'imprese e buone opere, si fanno mediante li prelati, essendo carestia e penuria d'huomini secolari catholici...*

Ta nota, ki nosi zunaj napis: *Disordini. pretesi dall' Imperatore per essere Veneziano il Patriarca, nima datuma*. Ker pa piše v čl. 11, da nuncij ne residira v Gradcu, in ker je bila graška nunciatura ukinjena 6. aprila 1622, treba noto datirati po tem datumu. V čl. 22 iste note, kakor tudi v »poročilu«, pravi dalje, da je novomeški arhidijakonat izprazen že tri leta; ker pa je umrl zadnji naddijakon Marko Kunej 1. 1622., spada tako »nota« kakor tudi »poročilo« v l. 1625.

kov papeškemu nunciju na Dunaj in ki ga tudi obelodanjuje dr. J. Šimrak na rečenem mestu.

Malo preden je prišel Pesler v Rim, so ustanovili l. 1622. tu propagandno kongregacijo (sacra congregatio de propaganda fide). Začela je 6. januarja 1622, dasi nosi ustanovna bula datum od 22. junija 1622. Kongregacija se je koj zanimala za Uskoke na pleterskih gorah in čisto naravno je, da se je član zbora te kongregacije kardinal Melhior Klesl obrnil za pojasnila na novomeškega, v Rimu bivačega prošta A. Peslerja, ki je že v svoji »noti di mancamenti« govoril o Uskokih, naseljenih v bližini Novega mesta.

A. Pesler je napisal za kardinala Klesl-a poročilo, ki je potem o njem razpravljajl kongregacijski zbor na svoji seji dne 6. februarja 1626. V tem poročilu pravi Pesler, da so pred 60 leti⁸ pribežali iz Turčije Uskoki ter zasedli neobljudene Pleterske gore (Monte Feletrio). Ti Uskoki so grški shismatiki, podložni cesarju, ki jim postavlja kapetana. Za časa poročila je bil kapetan Ernest Paradajser. Cerkvenega nadpastirja ne priznavajo nobenega. Spadali bi pod oglejski patrijarhat. Ker pa sovražijo beneško ime, niso nikdar priznali patrijarha za nadpastirja. Prihajajo k njim skandalozni duhovniki, izvržek iz patrijarhata oglejskega. Ker ni patrijarhovega vikarja ali komisarja, živé duhovniki nebrzdano življenje. Radi tega peša katoliška stvar. Temu stanju bi se moglo odpmoči:

1. da kongregacija de propaganda fide izposluje pri vladarju, da iztira razkolniške duhovnike ter namesti katoliške, ki bi Uskoke izpreobrnil h katoliški veri;

2. da vladar naloži svojemu kapetanu, naj zapré ubežne duhovnike ter jih predá cerkveni oblasti. Ako bi namreč bili Uskoki oropani shismatičnih duhovnikov, bi bilo lahko jih pokatoličaniti;

3. patrijarhi so navadno imenovali svojega zunanjega vikarja in komisarja za Novo mesto. Le-ta je vodil ljudstvo in svečeništvo s poverjeno mu nadpastirsko jurisdikcijo. Vsako leto je pismeno in osebno poročal patrijarhu o stanju te provincije. Tako je Frančišek Barbaro⁹ postavil Polidorja¹⁰ za komisarja in nadduhovnika in zunanjega vikarja. Polidor¹¹ je vodil 30 let novomeško proštijo. Po Polidorjevi smrti je postavil Hermolaj Barbaro¹² Marka Kuneja¹³; a ko je nastopil sedanji patrijarh Anton Grimani¹⁴, je vikarijsko mesto izpraznjeno že tri leta. Kongregacija de propaganda fide naj piše patrijarhu, naj bi sedanjega prošta (t. j. A. Pesler-ja) imenoval za vikarja in komisarja, ki bi naj izpreobrnil Uskoke.

To je kratka vsebina poročila. Kar se tiče njegove osebe, A. Pesler ni dočakal zaželjenega uspeha. Ni si znal pridobiti naklonjenosti cerkvenih krogov, ki so delali na to, da ga cesar odpokliče iz Rima, pa je prej umrl.

V prilogi priobčujem Peslerjevo latinsko pisano poročilo, kakor se nahaja v arhivu kongregacije v zvezku 219, Lettere Antiche F. 158 sl.

Roma, 1625, ante 1. XI.

Relatione de Scochi del Montefeletrio in Carniola.

Illustrissime et Reverendissime Princeps, Domine mihi colendissime.

Albertus Pesler Praepositus in Ruedolfsberth Dioecesis Aquileiensis, humiliter exponit Dominationi Vestrae illustrissimae et Reverendissimae et modum proponit juvandi Ducatum Carnioliae, qui Ducatus cum sit sub protectione D(ominationis) V(estrae)

⁸ V »noti di mancamenti« je letnica: 1562 (gl. op. 7.).

⁹ Frančišek Barbaro je bil patrijarh od 1592—1616.

¹⁰ Koblar A.: Drobfinice v I. M. D. I. 38. — II. 77.

¹¹ O Polidorju de Montagnana glej Vrhovec, o. c. 221. — Koblar, l. c. — Valvasor v Ehre d. Herzogt. Krain, VII, 437. — Šmid v I. M. K. VII. 46 sl.

¹² Hermolaj Barbaro je bil oglejski patrijarh 1616—1622.

¹³ O Marku Kuneju glej Vrhovec, o. c. 221, 222. — Koblar, o. c. II. 79.

¹⁴ Anton Grimani je bil patrijarh 1622—1628.

ill(ustrissimae) pro zelo quem habet iuvandi animas Christi sanguine redemptas, rogat, quatenus interposita sua Authoritate, dignetur proponere media hic insinuata s. congregationi de propaganda fide.

In ducatu Carniolae penes Ruedolfsberth, ubi praefatus Praepositus residet, sunt multa millia Vschocorum, qui ante sexaginta annos fugientes Turcicam tyrannidem, colonias integras transtulerunt et Montes Pletriacos, duobus milliaribus dissitos a Ruedolfsberth, tunc incultos, ceperunt inhabitare. Hi Vschoci, non differunt a fide orthodoxa nostra, nisi schismate graeco.

Subditi sunt Augustissimo Imperatori; is eis Capitaneum praeposit, qui modo est Hernestus Paradaiser. Ordinarium nullum agnoscunt et licet de juré vicinitatis, spectarent ad dioecisim Aquileiensem. Quia tamen Vschoci nomen Venetum, plusquam Vatiniano odio prosequuntur, nunquam Patriarcham agnoverunt pro ordinario. Confugiunt ad eos sacerdotes scandalosi et ejecti ex dioecesi patriarchali, qui plerumque schismaticos se profitentur, ut ab Vschocis in Pastores, ne dicam Lupos assumantur. In eodem ducatu sunt fere omnes sacerdotes, qui absque approbatione Ordinarii exercent curam animarum. Hanc curam sibi per Epicheiam arrogarunt; tum quia ob invidium ipsis et odiosum nomen Venetum Ordinarium accedere nolunt, tum ob loci distantiam, quae ad ducenta milliaria se extendit, tum quia semper, vel propter bellum, vel propter pestem, non patet ex illo Ducatu aditus ad Venetos, ubi residet Patriarcha. Et quia nullus vicarius foraneus vel Commissarius hactenus constitutus est a Patriarcha, clerus licentiose vivens, populum tam haereticum quam catholicum scandalizat potius, quam aedificat: hinc fit ut res Catholica in dies pessum eat, et nulla fiat haereticorum quaestio.

Modus iuvandi hic esset.

Primo, si S. Congregatio ad propagandam fidem requireret Augustissimum Caesarem, ut ejectis schismaticis sacerdotibus daret catholicos, qui Vschocos ad fidem catholicam reducerent.

Secundo, si idem imperaret suo capitaneo, quatenus is omnes sacerdotes transfugas capi mandaret eosque Iudici Ecclesiastico traderet. Nam ubi Vschoci suis schismaticis sacerdotibus essent spoliati, facile ad catholicam fidem reducerentur.

Secundo (!), Patriarchae soliti sunt Praepositum in Ruedolfsbert constituere vicarium foraneum et Commissarium suum in partibus imperialibus; is delegata sibi ab Ordinario jurisdictione populos illos et clerum regere solebat; qui et scripto et personaliter quotannis referebat Patriarchae statum illius provinciae et continendo in disciplina clerum subditi magnos progressus in fide catholica faciebant. Sic Franciscus Barbarus constituerat Polidorum suum Commissarium et Archidiaconum Archidiaconorum et Vicarium foraneum, qui per 30 annos rexit praeposituram in Ruedolfsberth. Huic Polidoro defuncto Hermolaus Barbarus Patriarcha substituit Marcum Cunium itidem Praepositum Ruedolfsberthensem. Vbi vero modernus Patriarcha, Antonius Grimanus, successisset et difficultates in curia Romana de patriarchatu fuissent propositae, vacavit illa vicarij foranei delegatio jam per annos tres. Soliti sunt Patriarchae substituere Praepositum in Ruedolfsberth, tum quia is habet sessionem et vocem in commitijs provincialibus, tum quia prima est dignitas, quam habet Patriarcha, inter saeculares in provincijs imperialibus, tum quia Praepositura in Ruedolfsberth est in medietate dioecesis Patriarchalis et proinde commoda pro hujusmodi delegatione. Quare ad iuvandas animas illas S. Congregatio posset moderno Patriarchae scribere, quatenus ad propagandam fidem substitueret praesentem Praepositum, Vicarium foraneum et commissarium, dando ipsi potestatem delegatam et a se dependentem super omnem clerum ad curam animarum et reducendi ad Ordinarij obedientiam Vschocos, de quibus supra. Quae res, cum non sit prejudicialia ipsi ordinario nec ejus Caecellariae, ob difficultates tactas superius, omnino necesse est, ut Patriarcha per personam doctam, exemplarem et Caesari charam, juvet animas illas, pastore destitutas. Quod eo libentius ipse Patriarcha faciet, quia substitutus ipsi quotannis tamquam Ordinario referet statum dioecesis. Quam Deus etc.

(Z u n a j :) Illustrissimo et Reverendissimo Principi D. Cardinali Melchiori Cleselio Domino mihi colendissimo — pro iuvando Ducatu Carniolae et reducendis Vschocis ad fidem catholicam.

(Dostavek od Jugoli-jeve roke:) Relazione del Ducatu di Carniola del Preposito di Ruedolfsbert.

Die 6. februarij 1626 cong. 51. No. 8.

(Posnetek vsebine.)

Fu scritto al Nuntio di Germania il remedio con lettere del primo 9bre 1625.

Ad Imperatorem.

